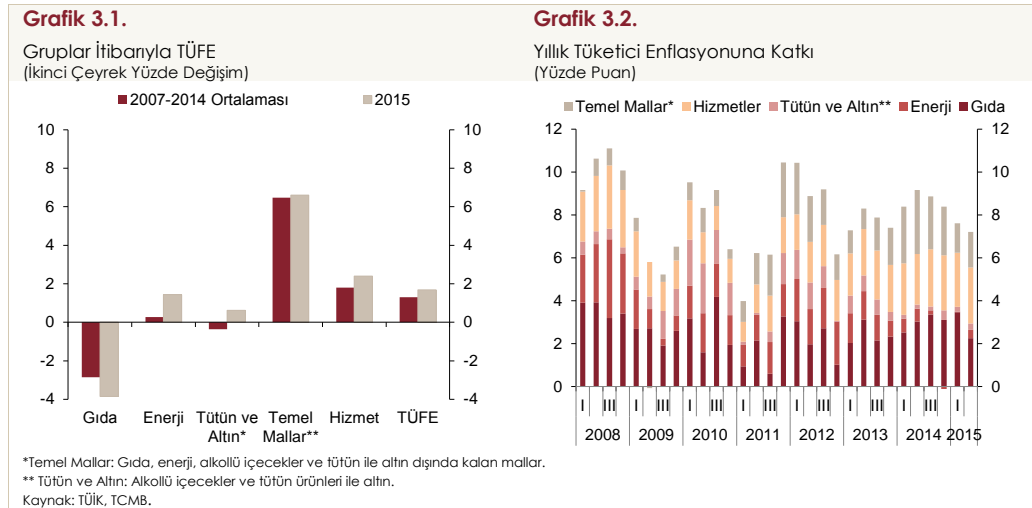

3. Enflasyon Gelişmeleri

2015 yılının ikinci çeyreğinde tüketici enflasyonu bir önceki çeyreğe kıyasla yaklaşık 0,4 puan azalarak yüzde 7,20 oranına gerilemiştir. Enflasyondaki bu düşüşte işlenmemiş gıda fiyatlarındaki düzeltme belirleyici olmuştur. Böylelikle gıda grubu fiyat artışlarının yıllık enflasyona olan katkısı yaklaşık 2,3 puana inmiştir. Diğer taraftan, Türk lirasında gözlenen değer kayıpları enflasyondaki düşüşü sınırlayan en önemli gelişme olmuştur. Yılın ilk dört ayında, geçmiş dönemde yaşanan döviz kuru artışlarının birikimli yansımalarının azalması ile gerileyen temel mal grubu yıllık enflasyonu, dönem içinde gözlenen değer kayıplarının etkisiyle Mayıs ve Haziran aylarında yükseliş kaydetmiştir. Bu dönemde döviz kuru etkilerine ek olarak petrol fiyatlarındaki toparlanma ile birlikte yurt içi enerji enflasyonu da yükselmiştir. Hizmet enflasyonu ise ikinci çeyrekte sınırlı bir yükseliş kaydetmiştir. Bu gelişmede enflasyon ve enflasyon beklentilerinin yüksek seyrinin yanısıra, işgücü maliyetlerindeki hızlı artış eğilimi etkili olmuştur. Ayrıca taze meyve-sebze dışı gıda fiyatlarındaki birikimli artışlar yemek hizmetleri kanalından hizmet enflasyonunu olumsuz etkilemeye devam etmiştir. Sonuç olarak, çekirdek enflasyon göstergelerinin ana eğilimi bir önceki çeyreğe kıyasla temelde döviz kuru etkileri kaynaklı yükselmiştir.

2015 yılının ilk çeyreğinde endeks tarihinin en yüksek artışını kaydeden gıda fiyatlarında ikinci çeyrekte belirgin bir düzeltme gerçekleşmiş ve grup fiyatları bu dönemde endeks ortalamasının üzerinde bir oranda azalış kaydetmiştir. Bu azalışta işlenmemiş gıda grubunda, taze meyve-sebze fiyatlarında ürün arzındaki artışla birlikte gözlenen belirgin gerileme belirleyici olmuştur. İkinci çeyrekte gıda grubu dışında tüm gruplarda fiyat artışları tarihsel ortalamaların üzerinde gerçekleşmiştir (Grafik 3.1). Bir önceki çeyreğe kıyasla gıda grubunun yıllık enflasyona katkısı yaklaşık 1,2 puan gerilerken enerji, temel mal ve hizmet gruplarının katkıları sırasıyla 0,4, 0,3 ve 0,1 puan yükselmiştir (Grafik 3.2).

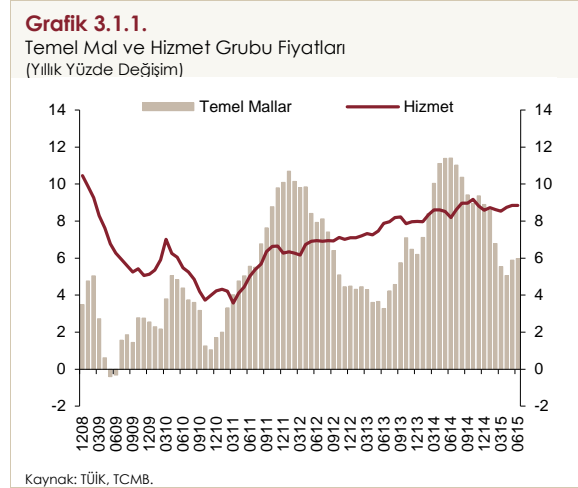

Özetle yılın ikinci üç aylık döneminde enflasyon gıda fiyatları kaynaklı düşüş kaydetmiş olsa da bu dönemde Türk lirasında gözlenen değer kaybının söz konusu düşüşü sınırlamasıyla enflasyon görünümünde henüz arzu edilen iyileşme gerçekleşmemiştir. ABD doları bazlı enerji dışı ithalat fiyatlarındaki ılımlı seyre karşın son dönemde yaşanan döviz kuru hareketleri çekirdek enflasyon eğilimindeki iyileşmeyi geciktirmiştir. Ancak döviz kuru gelişmelerinin enerji dışında kalan diğer gruplara

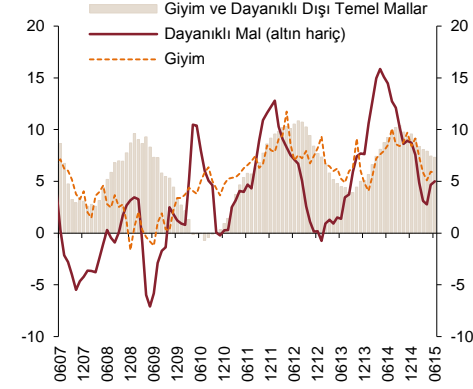
yansımalarının toplam talep koşullarındaki ılımlı görünüm çerçevesinde tarihsel ortalamalara kıyasla daha sınırlı olduğu değerlendirilmektedir. Önümüzdeki dönemde de döviz kuru geçişkenliğinin enflasyon üzerindeki etkisinin sınırlı kalacağı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, küresel piyasalardaki belirsizlikler ile enerji ve gıda fiyatlarındaki oynaklıklar enflasyon görünümü üzerinde risk oluşturmaktadır.

3.1. Temel Enflasyon Görünümü

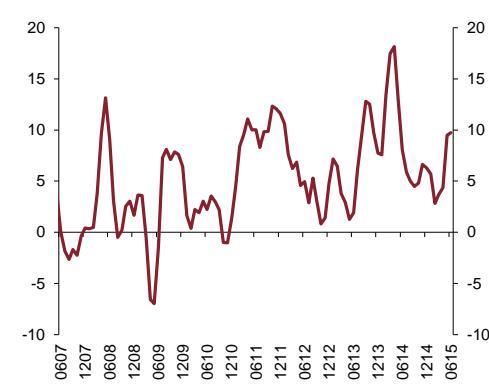
Temel mal grubu yıllık enflasyonu ikinci çeyrekte 0,43 puan artarak yüzde 5,97 oranına yükselmiştir (Tablo 3.1.1, Grafik 3.1.1). Bu gelişmede yıllık enflasyonu yaklaşık 2 puanlık artışla yüzde 5'e yükselen dayanıklı tüketim malları etkili olmuştur (Grafik 3.1.2). Dayanıklı tüketim mallarında döviz kuru etkileriyle Nisan-Mayıs döneminde gözlenen nispeten yüksek aylık fiyat artışlarının ardından grup fiyatları Haziran ayında daha ılımlı bir görünüm sergilemiştir. Türk lirasının son dönemde euro karşısında da değer kaybetmesi, euronun daha etkili olduğu beyaz eşya ve otomobil fiyatlarını bu çeyrekte olumsuz yönde etkilemiştir. Genel olarak toplam talep koşullarındaki ılımlı seyrin, döviz kuru gelişmelerinin temel mal grubu enflasyonuna yansımaları sınırladığı gözlenmektedir. Alt gruplardan giyim grubunda yıllık enflasyon ikinci üç aylık dönemde dalgalı bir seyir izlese de bir önceki çeyrek sonuna kıyasla bir değişim göstermemiştir. "Dayanıklı ve giyim dışı temel mallarda" ise yıllık enflasyon kademeli yavaşlama eğilimini sürdürmüş, ancak Türk lirasındaki zayıflama grup enflasyonunda daha olumlu bir görünümü engellemiştir. Bu gelişmeler ışığında, temel mal grubunun tüketici enflasyonuna olan katkısı ikinci çeyrekte 1,65 puana yükselmiştir (Grafik 3.2). Bu gelişmelere ilaveten, mobilya, ev tekstili ve giyim ürünlerinden alınan gümrük vergilerinde son dönemde yapılan artışların önümüzdeki dönemde temel mal fiyatları üzerinde yukarı yönlü bir risk unsuru oluşturduğu değerlendirilmektedir.

İkinci çeyrekte temel mal enflasyonunun ana eğiliminde büyük ölçüde döviz kuru kaynaklı belirgin bir bozulma gözlenmiştir (Grafik 3.1.3). Mevsimsellikten arındırılmış olarak fiyatlar Nisan ve Mayıs aylarında önemli bir artış sergilemiş, ancak Haziran ayında daha düşük oranlı bir fiyat artışı gerçekleşmiştir.

Grafik 3.1.2. Temel Mal Fiyatları
(Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: TÜİK, TCMB.

Grafik 3.1.3. Temel Mal Fiyatları
(Mevsimsellikten Arındırılmış, Yıllıklandırılmış 3 Aylık Ortalama Yüzde Değişim)

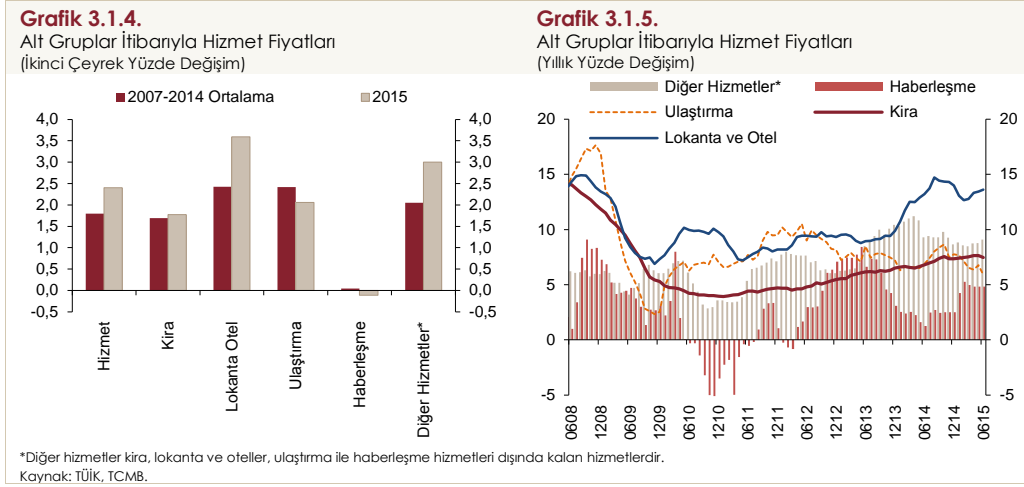
Kaynak: TÜİK, TCMB.

Tablo 3.1.1. Mal ve Hizmet Grubu Fiyatları
(Üç Aylık ve Yıllık Yüzde Değişim)

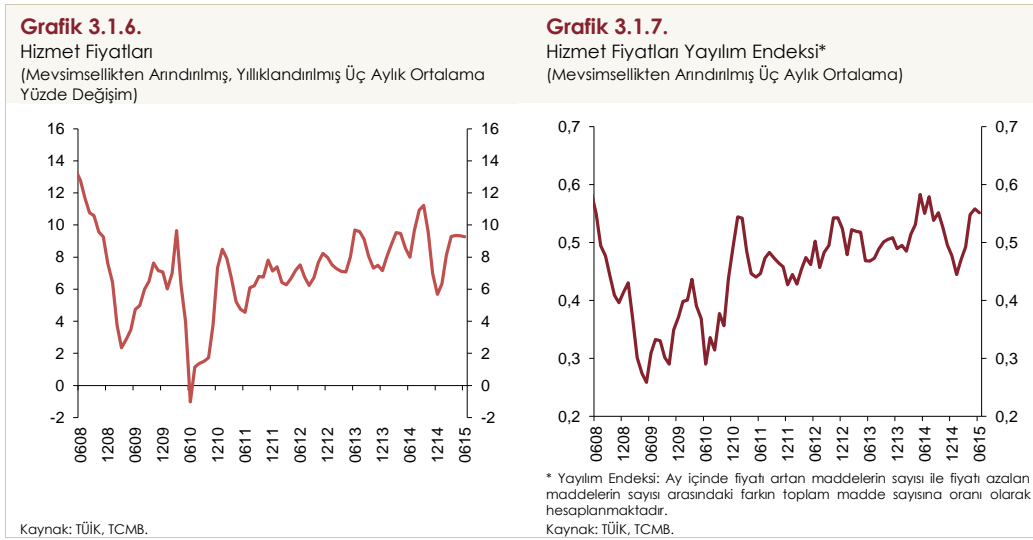
	2014				2015	
	II	III	IV	Yıllık	I	II
TÜFE	2,06	0,69	1,63	8,17	3,03	1,68
1. Mallar	2,05	-0,30	1,99	7,99	3,34	1,37
Enerji	-1,12	0,11	-0,74	-1,54	1,96	1,44
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	0,41	1,50	2,90	12,73	8,82	-3,85
İşlenmemiş Gıda	-2,16	0,02	3,53	12,24	16,40	-9,27
İşlenmiş Gıda	2,82	2,82	2,36	13,16	2,30	1,45
Temel Mallar	6,16	-2,39	2,98	8,89	-1,10	6,60
Giyim ve Ayakkabı	22,36	-10,50	10,38	8,40	-12,43	22,37
Dayanıkları Mallar (Altın Fiyatları Hariç)	-0,39	-0,08	-0,29	8,70	3,91	1,43
Mobilya	4,00	-1,11	1,56	7,73	3,55	1,24
Elektrikli ve Elektriksiz Aletler	-2,51	0,69	-0,31	1,64	2,44	0,98
Otomobil	-1,24	-0,10	-1,19	13,72	5,14	1,62
Diğer Dayanıkları Mallar	2,75	0,26	1,07	7,02	1,38	3,19
Giyim ve Dayanıkları Dışı Temel Mallar	2,85	1,82	1,38	9,57	1,78	2,16
Alkollü İç. Tütün Ür. ve Altın	-0,92	0,45	0,00	7,73	4,49	0,61
2. Hizmetler	2,10	3,05	0,81	8,59	2,32	2,40
Kira	1,82	2,25	1,78	7,34	1,47	1,77
Lokanta ve Oteller	2,81	3,95	2,02	13,98	3,42	3,59
Ulaştırma	2,68	4,05	-0,38	7,76	0,10	2,06
Haberleşme	0,02	2,48	0,14	2,50	2,26	-0,11
Diğer Hizmetler*	2,42	2,67	0,21	8,64	2,95	3,00

* Kira, lokanta ve oteller, ulaştırma ile haberleşme hizmetleri dışında kalan hizmetler.
Kaynak: TÜİK, TCMB.

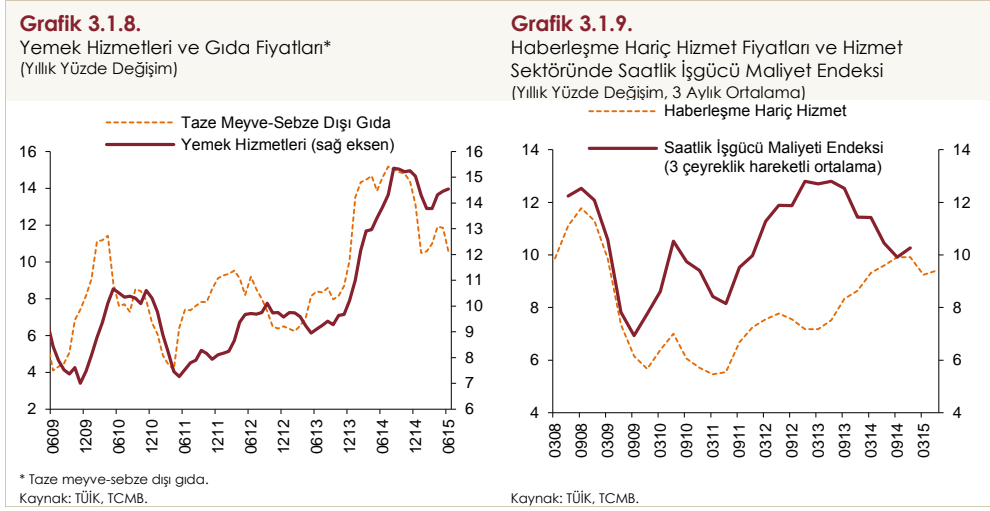
Hizmet grubunda yıllık enflasyon ikinci çeyrekte ilk çeyreğe kıyasla 0,32 puanlık artışla yüzde 8,85'e yükselmiştir (Grafik 3.1.1). Bu gelişmede fiyatları tarihsel ortalamaların belirgin olarak üzerinde artış gösteren lokanta-otel ile "diğer hizmetler" alt grupları belirleyici olmuştur (Grafik 3.1.4 ve Grafik 3.1.5). Diğer taraftan, yıllık enflasyon bu dönemde ulaştırma ve haberleşme hizmetlerinde gerilerken kirada nispeten yatay seyretmiştir (Grafik 3.1.5). Hizmet enflasyonundaki yükselişte öne çıkan lokanta-otel grubu fiyatları üzerinde gıda fiyatlarındaki birikimli artışların etkileri gözlenmeye devam etmiştir. Her ne kadar bu çeyrekte gıda fiyatlarında bir düzeltme gözlenirse de, hem düzeltmenin büyük ölçüde taze meyve ve sebze ile sınırlı kalması, hem de et fiyatlarında ek artışların gözlenmesiyle lokanta-otel grubunda fiyat artışları hız kesmemiştir. Bunun yanında, "diğer hizmetler" grubunda özellikle döviz kuru etkilerine bağlı olarak artan paket tur fiyatlarının seyri ön plana çıkmıştır. Bu gelişmelerle hizmet grubunun tüketici enflasyonuna olan katkısı 2,60 puana yükselmiştir.

Mevsimsellikten arındırılmış verilere göre hizmet enflasyonu ana eğilimi ikinci çeyrekte yatay seyrederek son dönemdeki yüksek seviyesini korumuştur (Grafik 3.1.6). Bu dönemde hizmet fiyatları yayılım endeksi ise yukarı yönlü bir hareket göstererek ikinci çeyrek itibarıyla tarihsel yüksek seviyelerine yakın bir düzeye yükselmiştir (Grafik 3.1.7).

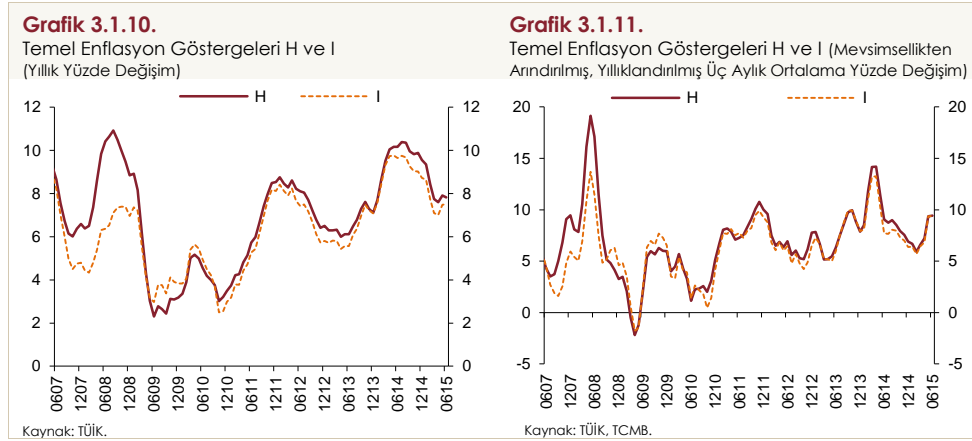

Talep koşullarındaki ılımlı seyre karşın maliyet yönlü baskılar hizmet fiyatları üzerinde belirleyici olmaya devam etmektedir. Taze meyve-sebze dışı gıda grubunda yıllık enflasyonun yüksek seviyesini korumasıyla yemek hizmetleri grubunda yıllık enflasyon ikinci çeyrekte de yükselmiştir (Grafik 3.1.8). Bunun yanında, Türk lirasındaki birikimli değer kayıplarının etkisi döviz kuru duyarlılığı yüksek olan "diğer hizmetler" alt grubunda hissedilmeye devam etmiştir. Ayrıca, hizmet sektöründeki saatlik işgücü maliyetlerinin yıllık artış eğiliminin son yıllarda yüzde 10'un üzerinde seyretmesi işgücü maliyetleri ile doğrudan ilişkili olan bu grupta enflasyonun yüksek seyrine katkı yapan bir diğer unsur olmuştur (Grafik 3.1.9). Böylelikle, endeksleme davranışının belirgin olduğu hizmet grubunda enflasyon katılığı sürmüştür.

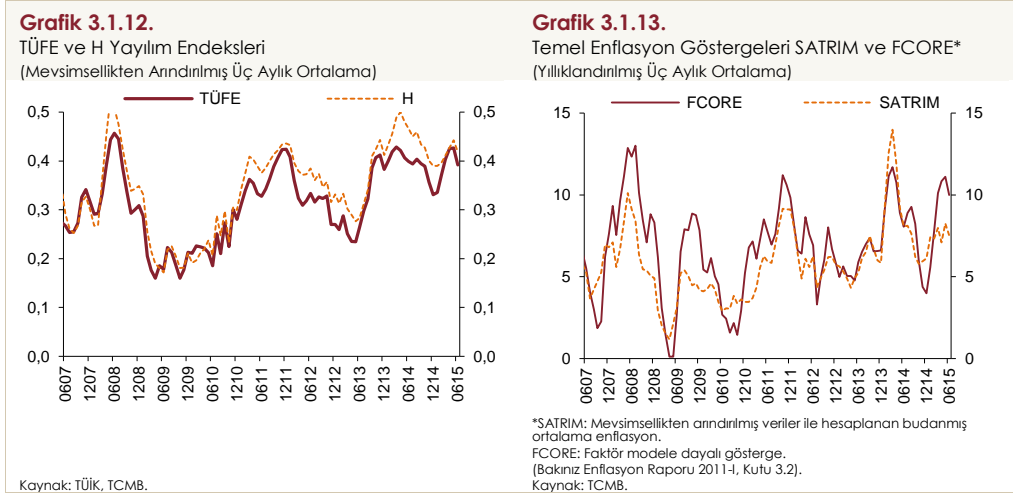
Para politikasında sürdürülen temkinli duruş ve yurt içi talepteki ılımlı seyir hizmet enflasyonunda öngörülen kademeli iyileşmeyi destekleyen unsurlar olarak değerlendirilmekte birlikte, yukarıda sayılan maliyet yönlü etkiler daha baskın gelmektedir. Sonuç olarak, gıda fiyatları, döviz kurları ve ücretlerden kaynaklanan birikimli maliyet artışları enflasyon beklentilerini de olumsuz etkilemekte ve enflasyonun arzu edilen seviyelere düşme sürecini geciktirmektedir.

Temel mal ve hizmet gruplarındaki görünüm paralelinde temel enflasyon göstergelerinden H ve I'nın yıllık enflasyonları, H'de daha sınırlı olmak üzere, ikinci çeyrekte yükselerek sırasıyla yüzde 7,82 ve 7,51 olmuştur (Grafik 3.1.10). Bunun yanında, temel enflasyon göstergelerinin ana eğilimlerinde önceki çeyrek sonuna kıyasla belirgin bir bozulma gözlenmiştir (Grafik 3.1.11). Yılın ilk çeyreğinin tersine, bu dönemde temel mal eğilimindeki yukarı yönlü hareket enflasyonun ana eğilimini olumsuz etkilemiştir.

Öte yandan, dönem sonları itibarıyla yayılım endekslerine göre fiyat artırma eğilimi bir önceki çeyreğe kıyasla belirgin bir değişim göstermemiştir. Ancak, yayılım endeksleri Nisan-Mayıs döneminde yükselirken Haziran ayında aynı ölçüde gerilemiştir (Grafik 3.1.12). TCMB bünyesinde takip edilen alternatif çekirdek enflasyon göstergeleri de dönem içinde benzer hareketler sergilemiştir (Grafik 3.1.13). Özetle, yılın ilk çeyreğinde döviz kuru ve petrol fiyatlarındaki gelişmelere paralel olarak fiyatlama davranışında gözlenen bozulma, ikinci çeyreğin ilk iki ayında da sürse de, Haziran ayı itibarıyla bir miktar

tersine dönmüştür. Para politikasında sürdürülen temkinli duruşa bağlı olarak yurt içi talep koşullarındaki ılımlı seyir ile enerji dışı ithalat fiyatlarındaki olumlu görünüm maliyet baskılarının tüketici fiyatlarına yansımaları kısmen sınırlamaya devam etmiştir. Özellikle gıda fiyatlarındaki düzeltme sonucunda manşet enflasyonda kaydedilen aşağı yönlü hareketlerin sürmesi halinde, önümüzdeki dönemde fiyatlandırma davranışlarındaki normalleşmenin hızlanacağı öngörülmektedir.

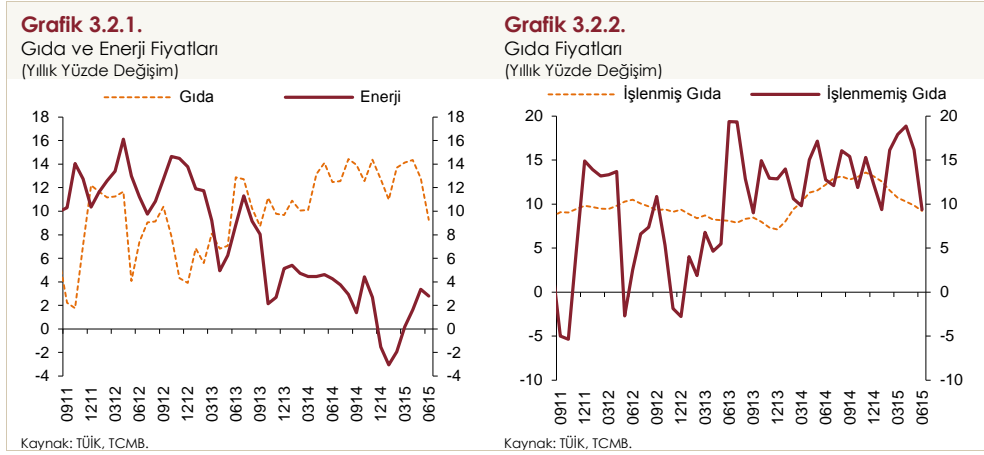
3.2. Gıda, Enerji ve Alkol-Tütün Fiyatları

Tarım katma değeri 2014 yılındaki daralmanın ardından 2015 yılı ilk çeyreğinde artış kaydetmiştir. Bütünsel üretim tahminleri de 2015 yılı için meyve, sebze ve tahıl ürünleri üretiminde bir önceki yıla kıyasla artış öngörmektedir. Bu çerçevede, gıda fiyatları taze meyve ve sebze fiyatları ürün arzındaki artışla birlikte ikinci çeyrekte önemli bir düzeltme eğilimi sergilemiştir. Mart ayında yüzde 14'ün üzerinde olan gıda yıllık enflasyonu ikinci çeyrek sonu itibarıyla yüzde 9,28'e gerileyerek Nisan Enflasyon Raporu varsayımının ima ettiği düzeyin bir miktar altında gerçekleşmiştir (Grafik 3.2.1).

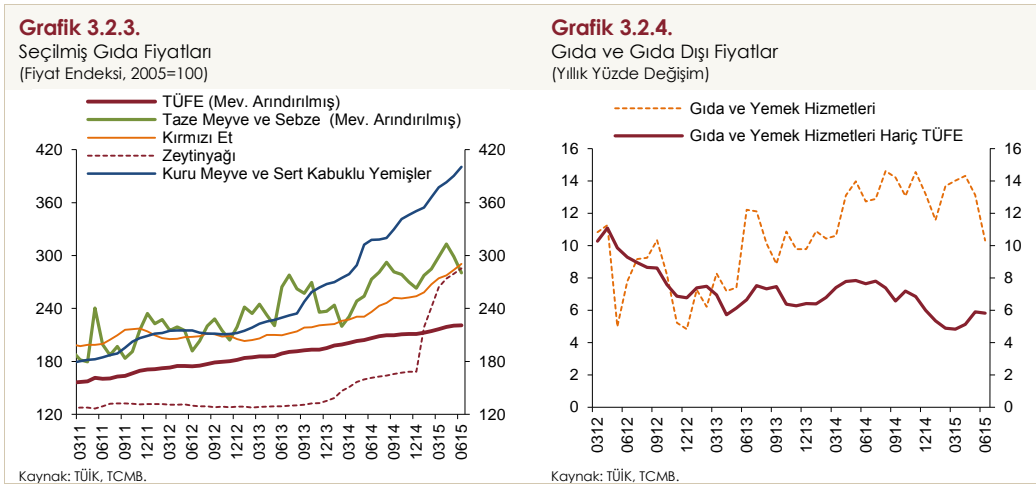
Gıda yıllık enflasyonunda ikinci çeyrekte gözlenen gerilemede temelde işlenmemiş gıda fiyatlarındaki görünüm etkili olmuştur (Grafik 3.2.2). Mevsimsellikten arındırılmış verilerle yılın ilk dört ayında işlenmemiş gıda ürünleri fiyatlarında kayda değer artışlar izlenmiş, bu dönemde aşırı yağış, sel ve don olayları özellikle sera ve açıkta yetişen bazı sebze ürünlerinin arzını olumsuz yönde etkilemişti. Mayıs ve Haziran ayları ile birlikte işlenmemiş gıda fiyatlarında artan meyve ve sebze ürün arzına bağlı olarak bir düzeltme eğilimi gözlenmiştir. Böylelikle işlenmemiş gıda yıllık enflasyonu bir önceki çeyreğe kıyasla 8,57 puan azalarak yüzde 9,36'ya gerilemiştir. Diğer taraftan, taze meyve ve sebze fiyatlarındaki düşümlere karşılık, kırmızı et fiyatlarındaki yüksek artış eğilimi canlı hayvan varlığındaki arz sıkıntısına bağlı olarak devam etmiş, kırmızı ette son bir yıllık dönemdeki fiyat artışı yüzde 23'lere ulaşmıştır. Kırmızı et fiyatlarında süregelen bu olumsuz görünüm gerek gıda gerekse yemek hizmetleri enflasyonundaki iyileşmeyi sınırlayabilecek önemli bir risk unsuru olarak belirmektedir. Bu gelişmelere ek olarak, fındık, yer fıstığı, badem içi gibi kuru meyvelerdeki yüksek oranlı fiyat artışları bu çeyrekte de hız kesmeden sürmüştür (Grafik 3.2.3).

İşlenmiş gıda yıllık enflasyonunda ilk çeyrekte gözlenen yavaşlama eğilimi ikinci üç aylık dönemde de devam etmiştir (Grafik 3.2.2). Bu gelişmede, buğday fiyatlarında son aylardaki ılımlı seyir

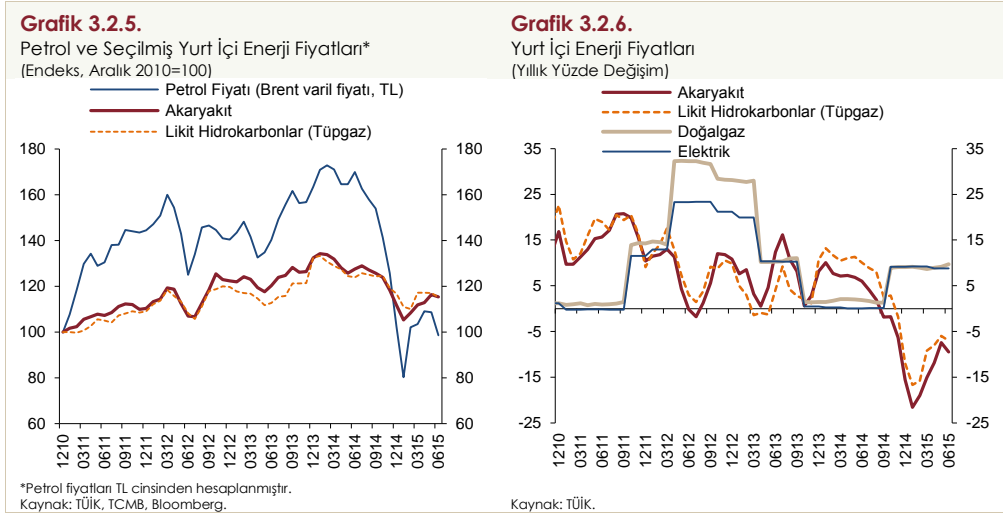
bağlı olarak aylık fiyat artışları yavaşlayan ekmek ve tahıl ürünleri grubu temel belirleyici olmuştur. Ekmek ve tahıl dışı işlenmiş gıda grubu genelinde ise işlenmiş kırmızı et ve sıvı yağ kalemleri dışında fiyatlar nispeten ılımlı bir seyir kaydetmiştir. Alt kalemlerden zeytinyağı fiyatlarında 2015 yılı ile birlikte keskin bir artış eğilimi gözlenmiştir (Grafik 3.2.3). İşlenmiş gıda fiyatlarının önümüzdeki dönemdeki görünümü açısından buğday fiyatlarının seyri büyük önem arz etmektedir. 2015 yılı ilk tahminlerine göre buğday üretiminin geçen yıla göre yüzde 18,4 artışla 22,5 milyon ton ile kayda değer bir yükseliş göstereceği tahmin edilmektedir. Ekmek-tahıl grubu fiyat artışlarını sınırlayacak bu gelişmeye karşılık, 2015 dönemi için açıklanan buğday müdahale alım ve satım fiyatları, yurt içi buğday fiyatları kanalıyla ekmek ve tahıl grubu enflasyonundaki düşüşü sınırlayabilecektir.

İkinci üç aylık dönemde gıda enflasyonu yavaşlarken, gıda ve yemek hizmetleri hariç tüketici enflasyonu Nisan-Mayıs aylarındaki gelişmelerle yükselmiştir (Grafik 3.2.4). Mevcut durumda, gıda ve yemek hizmetleri grubunun yıllık enflasyonu yüzde 10,32, gıda ve yemek hizmetleri hariç tüketici enflasyonu ise yüzde 5,82 seviyesindedir. Gıda fiyatlarında yılın ikinci çeyreğinde kaydedilen düzeltmenin tarımsal üretimdeki olumlu görünüm paralelinde önümüzdeki dönemde de süreceği öngörülmektedir. Kısa vadede gözlenen olumlu resme ek olarak, yetkili kurumlar tarafından alınmakta olan önlemlerin orta vadede gıda enflasyonunun tüketici enflasyon hedefi ile uyumlu seviyelere gerilemesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Enerji fiyatları ikinci çeyrekte yüzde 1,44 oranında artmıştır. Uluslararası petrol fiyatlarında ikinci çeyreğin ortalarında gözlenen güçlü artış eğilimi dönem sonuna doğru yavaşlamış ve Brent tipi ham petrolün varil fiyatı 61 ABD doları civarında çeyreği tamamlamıştır. Bunun yanında, Türk lirasındaki değer kaybının da etkisiyle, akaryakıt fiyatları anılan dönemde yüzde 3,13 oranında artmıştır. Tüpgaz fiyatları ise bu dönemde yüzde 1,60 oranında gerilemiştir (Grafik 3.2.5). Fiyatı belediyelerce belirlenen şebeke suyu fiyatları ilk çeyrekteki yüksek artışın ardından bu dönemde de yüzde 2,45 oranında artarak yukarı yönlü eğilimini korumuştur. Sonuç olarak, enerji grubu yıllık fiyat artış oranı bir önceki çeyrek sonuna kıyasla 2,60 puan artışla yüzde 2,78 olmuş, grup fiyatlarının tüketici enflasyonunu sınırlayıcı etkisi azalarak da olsa sürmüştür (Grafik 3.2.1).

Alkollü içecekler ve tütün ürünleri fiyatları ilk çeyrekte ÖTV artışına bağlı belirgin bir yükseliş sergiledikten sonra ikinci çeyrekte kayda değer bir değişim göstermemiştir.

3.3. Yurt İçi Üretici Fiyatları

Yurt içi üretici fiyatları (Yİ-ÜFE) yılın ikinci çeyreğinde imalat sanayi fiyatlarındaki gelişmelerin etkisiyle yüzde 2,81 oranında artarken yıllık enflasyon yüzde 6,73'e yükselmiştir (Tablo 3.3.1, Grafik 3.3.1).

Tablo 3.3.1.

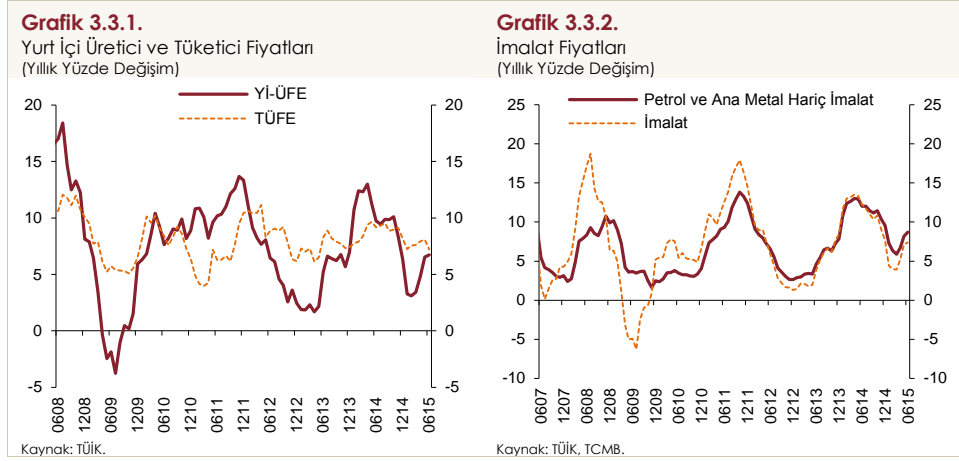
Yİ-ÜFE ve Alt Kalemler
(Üç Aylık ve Yıllık Yüzde Değişim)

	2014				2015	
	II	III	IV	Yıllık	I	II
Yİ-ÜFE	-0,38	2,02	-0,82	6,36	2,60	2,81
Madencilik	-1,77	0,92	-2,86	1,02	0,33	3,59
İmalat	0,11	2,18	-1,01	7,63	2,64	3,45
Petrol Ürünleri Hariç İmalat	0,40	2,35	-0,06	8,98	2,65	3,12
Petrol ve Ana Metal Ürünleri Hariç İmalat	0,70	2,37	0,16	9,56	2,70	3,22
Elektrik, Gaz Üretimi ve Dağıtım	-4,85	1,01	1,53	-3,56	1,80	-3,33
Su Temini	2,29	0,95	4,54	11,90	13,75	2,21
Ana Sanayi Gruplarına göre Yİ-ÜFE						
Ara Mali	-0,57	1,45	-0,36	6,53	1,97	2,96
Dayanıklı Tüketim Malları	-1,18	-0,50	0,84	7,55	5,15	3,20
Dayanıklı Tüketim Malları (Altın Hariç)	1,44	-0,39	1,29	7,38	2,91	2,98
Dayanısız Tüketim Malları	2,18	4,79	0,49	13,82	3,24	3,31
Sermaye Malı	-3,76	-0,07	-5,54	-7,64	2,29	1,33
Enerji	-1,04	1,18	-0,88	5,97	2,23	2,87

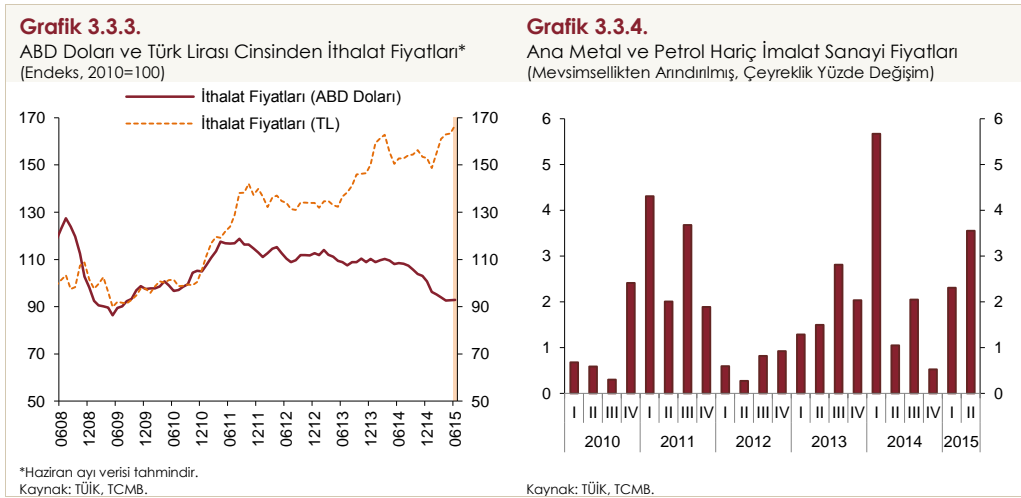
Kaynak: TÜİK, TCMB.

Bu dönemde imalat sanayi fiyatları yüzde 3,45 oranında artmış, grup yıllık enflasyonu ise yüzde 7,39'a yükselmiştir (Tablo 3.3.1, Grafik 3.3.2). Grup fiyatlarındaki bu yükselişte, gıda imalatı ve uluslararası petrol fiyatlarındaki artışın yanı sıra, Türk lirasındaki değer kaybının etkisi ile genele yayılan artışlar etkili olmuştur. Nitekim yılın ikinci çeyreğinde ithalat fiyatları ABD doları bazında yatay seyrederken Türk lirası bazında belirgin bir yükseliş kaydetmiştir (Grafik 3.3.3).

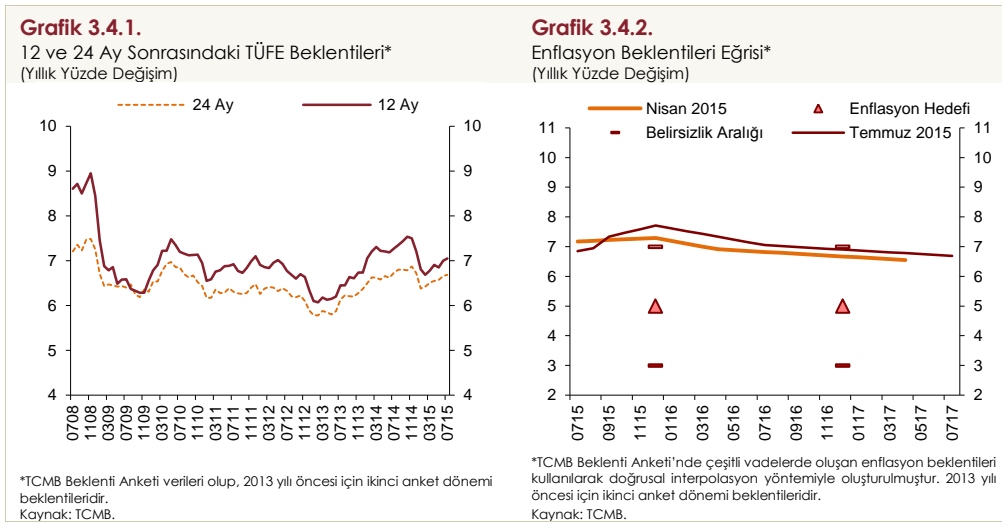

Bu dönemde ana sanayi gruplarında genele yayılan fiyat artışları gözlenmiştir (Tablo 3.3.1). Dayanıklı tüketim mallarında fiyatlar altın ve mobilya kalemlerinin etkisi ile yüzde 3,20 oranında yükselmiştir. Dayanısız tüketim malları fiyatlarında yüzde 3,31 oranında gerçekleşen çeyreklik artışın temel belirleyicisi bir önceki çeyreğe benzer şekilde gıda imalatı sektörü olmuştur. Başta kırmızı et, işlenmiş meyve ve sebzeler, katı ve sıvı yağlar olmak üzere gıda imalatı fiyatları yükselişini hız kesmeden sürdürmüştür. Nitekim kırmızı et ve sıvı yağ üretici fiyatlarındaki gelişmelerin yansımaları bu dönemde tüketici fiyatları üzerinde belirgin olarak hissedilmiştir. Üretici fiyatlarının ana eğilimi hakkında bilgi içeren petrol ve ana metal hariç imalat sanayisinde çeyreklik fiyat artışları bir önceki döneme kıyasla hızlanmıştır (Grafik 3.3.4). Sonuç olarak, Türk lirasındaki değer kaybı ve gıda imalatı kaynaklı yukarı yönlü etkiler doğrultusunda tüketici fiyatları üzerinde üretici fiyatları kaynaklı maliyet yönlü baskılar bir önceki çeyreğe kıyasla güçlenmiştir.

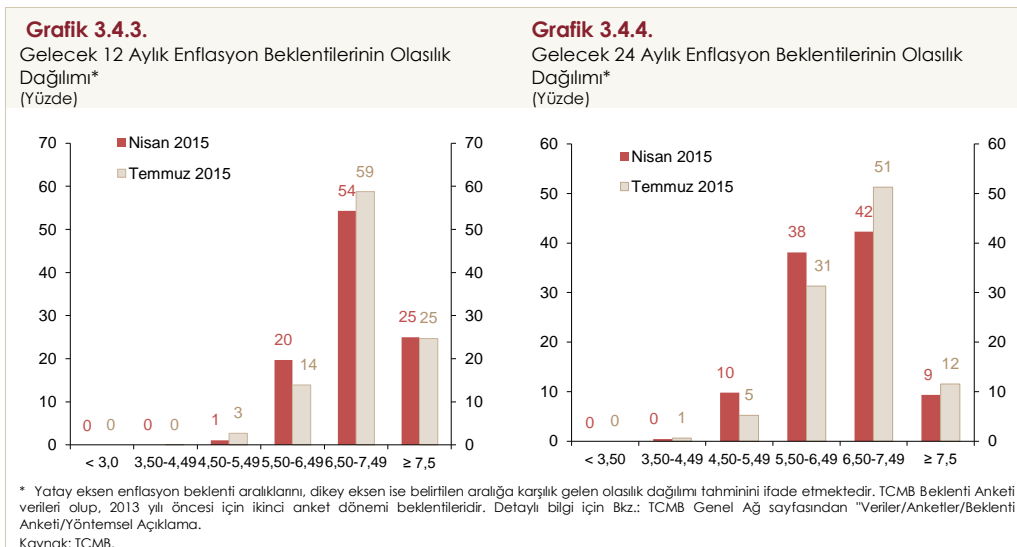

3.4. Beklentiler

Türk lirasında 2015 yılının ilk çeyreğinde gözlenen hızlı değer kaybı eğiliminin ikinci çeyrekte yavaşlayarak da olsa devam etmesiyle birlikte enflasyon beklentilerindeki bozulma bu dönemde de sürmüştür. Temmuz ayında ise, orta vadeli beklentilerde önemli bir değişiklik gözlenmemiştir (Grafik 3.4.1). Enflasyon beklentileri vadeler bazında incelendiğinde, Ağustos ayı sonuna kadar olan beklentiler bir önceki çeyreğe kıyasla aşağı yönlü güncellenirken takip eden bir yıllık döneme ilişkin beklentiler bir miktar yükselmiştir. Bir yılın üzerindeki daha uzun vadeli beklentilerde ise aradaki farkın azaldığı gözlenmiştir (Grafik 3.4.2). Bununla birlikte enflasyon beklentileri halen 2015 ve 2016 yılları için yüzde 5 olarak belirlenen hedefin üzerinde seyretmektedir.

Orta vadeli enflasyon beklentilerinin olasılık dağılımları incelendiğinde, Temmuz ayı itibarıyla enflasyon beklentilerinde Nisan ayına kıyasla bir bozulma görülmektedir (Grafik 3.4.3 ve Grafik 3.4.4). Özellikle 24 ay sonrası için enflasyonu yüzde 6,5 ve üzerinde bekleyenlerin oranında artış gözlenmiştir.

Kutu
3.1Enflasyonu Açıklamada Kredilerin Bilgi Değeri¹

Son yıllarda kredilerin bir finansman aracı olarak ekonomideki ağırlığı giderek artarken para politikası uygulamasındaki rolü de gerek yurt içinde gerekse küresel ölçekte önemli değişimlere uğramıştır. Birçok ülkede küresel krizi takip eden dönemde finansal istikrarın korunmasına yönelik makro ihtiyati tedbirler ekonomi politikalarının merkezine oturmuş; Türkiye'de de 2010 yılının sonlarından itibaren para politikası çerçevesinde kredilerin önemi artmıştır. Geleneksel enflasyon hedeflemesine makro ihtiyati uygulamaların da eklenmesiyle birlikte para politikasının enflasyon kontrolünde etki alanının ne olduğu sorusundan hareketle bu kutuda, kredilerin enflasyona dair bilgi içeriği ele alınmaktadır.

Parasal koşulların yanında kredilerin de iş çevriminin önemli bir belirleyicisi olduğu düşüncesiyle, enflasyonu açıklamadaki anlamlılığı sınanmak üzere Phillips eğrisi tahminlerinde çeşitli kredi değişkenlerine yer verilmiştir. Bu değişkenler tahminlerde çıktı açığı yerine ve çıktı açığı ile birlikte olmak üzere iki farklı şekilde kullanılmıştır. Kredileri içerir Phillips eğrisi denkleminin genel yapısı şu şekildedir:

$$\pi_t = c + \alpha\pi_{t-1} + \beta\pi_t^m + \sum_{i=0}^1 \gamma_i \Delta e_{t-i} + \sum_{j=0}^J \delta_j k r_{t-j} + \varphi \Delta a \dot{v}_t + \varepsilon_t, \quad j = 0, \dots, 6$$

Burada π tüketici enflasyon oranını; π_t^m ABD doları cinsinden ithalat fiyat enflasyonunu; e_t \$/TL döviz kurunu; kr kredileri; $a\dot{v}_t$ akaryakıt ürünleri üzerindeki maktu ÖTV tutarını (TL/litre); ε_t ise hata terimini göstermektedir. Baz modelde kr yerine çıktı açığı değişkeni kullanılmıştır. δ katsayısı istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif tahmin edilen değişkenler "enflasyona dair bilgi içeriği var" şeklinde değerlendirilmiştir.

Kullanılan kredi verileri bankacılık sektörünün finansal olmayan kesime kullandığı nominal kredi hacmini ifade etmektedir. Krediler için veri dönüştürme yöntemi itibarıyla üç farklı tanım yapılmıştır: (i) **Net kredi kullanımı** ($\Delta D_t/Y_t$): Kredi stokundaki (D_t) çeyreklik farkın mevsimsellikten arındırılmış ilgili çeyrek nominal GSYİH'ye oranı, (ii) **Kredi çevrimi**: Kredi stokunun HP(1600) ile hesaplanmış trendinden arındırılmış çevrim bileşeni, (iii) **Kredi stokunun çeyreklik değişimi**. Bu üç tanım, bireysel kredi kartları, konut, taşıt, ihtiyaç, toplam tüketici, konut hariç toplam tüketici kredisi ile ticari ve toplam kredi olmak üzere 8 farklı kredi türü için hesaplanmıştır. Bu çerçevede tahmin edilen Phillips eğrilerine dair özet bulgular Tablo 1'de sunulmaktadır. Öne çıkan temel noktalar işe şu şekilde özetlenebilir:

Finansal koşulların bir göstergesi olan kredi değişkenleri enflasyonu açıklamada ek bir katkı sağlamaktadır.

İş çevrimine dair herhangi bir değişken içermeyen (1) numaralı denklemin açıklayıcı gücü yüzde 69 iken, finansal faktörlerin etkisini görmeye yönelik olarak eklenen farklı kredi tanımlarının içerildiği denklemlerin (3)-(10) açıklayıcı gücü yüzde 73 ila 76 arasında değişmektedir. Bu durum kredilerin enflasyonu açıklamada bilgi değeri olduğuna, kredilerde artış (düşüş) olduğunda enflasyonun yükselme (yavaşlama) eğilimi gösterdiğine işaret etmektedir.

Krediler enflasyonu açıklamada çıktı açığı yerine kullanıldığında denklemlerin açıklama gücünde bir kayıp olmamaktadır. İş çevrimi değişkeni olarak çıktı açığının kullanıldığı (2) numaralı Phillips eğrisinin açıklama gücü ile kredilerin kullanıldığı denklemlerinki birbirine yakın tahmin edilmiştir.

¹ Kutudaki değerlendirmeler Öğünç ve Sankaya (2015) çalışmasına dayanmaktadır. Analizle ilgili detaylar için bu çalışmaya bakılabilir.

Kredi tanımları arasında takip edilmek üzere “net kredi kullanımı” tanımı daha işlevsel bir gösterge olarak öne çıkmaktadır. Net kredi kullanımı, denklemlerdeki açıklama gücünün yüksekliği bakımından kredi çevrimi ve çeyreklik değişim tanımlarına kıyasla biraz daha üstün görünmektedir. Bu tanımın ayrıca geriye dönük olarak pek fazla güncelleme göstermemesi (gerçek zamanlılık özelliği) de önemli bir avantaj olarak belirmektedir.

Tablo 1. Phillips Eğrisi Tahminleri: Çıktı Açığı Yerine Krediler ^{(a)(b)(c)}
(Bağımlı Değişken: İşlenmemiş Gıda ve Alkol-Tütün Dışı TÜFE Çeyreklik Enflasyonu)

Örneklem: 05Ç1-15Ç1		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Veri Dönüşümü:		Çevrim Değişkeni İçermeyen Model	Baz Model	Net Kredi Kullanımı	Net Kredi Kullanımı	Net Kredi Kullanımı	HP	HP	HP	Çeyreklik Değişim	Çeyreklik Değişim
Kredi Türü:				Konut Hariç Tüketici	Ticari (KEA)	Toplam (KEA)	Konut Hariç Tüketici	Ticari	Toplam	Ticari	Ticari (KEA)
Sabit Terim	t	0,61***	0,69***	0,14	-0,04	-0,17	0,81***	0,85***	0,82***	0,12	0,11
Enflasyon	t-1	0,49***	0,38***	0,50***	0,46***	0,45***	0,36***	0,36***	0,37***	0,47***	0,43***
İthalat Fiyatları	t	0,16***	0,13***	0,18***	0,15***	0,15***	0,15***	0,15***	0,15***	0,15***	0,15***
ABD Doları	t	0,08***	0,08***	0,08***	0,07***	0,06***	0,07***	0,07***	0,07***	0,07***	0,07***
	t-1	0,03***	0,04***	0,03***	0,04***	0,04***	0,03***	0,01	0,02**	0,03***	0,04***
Akaryakıt Vergisi	t	0,05***	0,05***	0,02***	0,07***	0,07***	0,06***	0,06***	0,06***	0,05***	0,06***
Çıktı açığı	t		0,08***								
	t-6		0,05***								
Tüketici Kredisi	t-1						0,04***				
	t-6			0,39***							
Ticari Kredi	t-1				0,06***	0,04***		0,05***	0,04***	0,04***	0,05***
	t-5				0,08***	0,06***					0,05***
	t-6									0,04***	
R ²		0,73	0,79	0,79	0,80	0,79	0,78	0,78	0,78	0,78	0,78
R ² (Uyarlanmış)		0,69	0,75	0,75	0,76	0,75	0,74	0,74	0,74	0,73	0,73

Notlar: (a) Enflasyon tanımı olarak, mevsimsel etkilerden arındırılmış çeyreklik işlenmemiş gıda ve alkol-tütün dışı tüketici enflasyonu kullanılmıştır.

(b) *** yüzde 5, ** yüzde 10, * yüzde 15 düzeyinde anlamlılıkları ifade etmektedir.

(c) HAC standart hata ve kovaryanslar kullanılmıştır. KEA ifadesi ilgili kredilerin kur etkisinden arındırılmış olduğunu göstermektedir. Tabloda, veri dönüşümü bazında, istatistiksel ve iktisadi olarak anlamlı bulunan kredi türlerine ait denklem tahminleri arasında açıklayıcı gücü en yüksek olanlara yer verilmiştir.

Enflasyonu açıklama gücü bakımından tüketici kredisi tanımları arasında “konut hariç tüketici” kredisi, ticari kredilerde ise kur etkisinden arındırılmış ticari krediler öne çıkmıştır. Ayrıca, konut kredilerinin tüketici enflasyonuna dair bilgi içeriği görece zayıf bulunmuştur.

Tüketici ve ticari krediler ayrımında ise bilgi içeriği olarak belirgin bir ayrışma gözlenmemiştir. (3) ve (4) numaralı denklemler için birbirine yakın R² değerleri tahmin edilmiştir. Bu paralelde toplam krediler (5) de ana bileşenleriyle benzer bilgi içeriğine sahiptir.

Eşit tutarda bir kredi artışı için tüketici kredilerinin ticari kredilere kıyasla daha yüksek bir enflasyonist etkisi olmaktadır. Ancak, örneklemdaki ortalama paylar esas alındığında, sonuçlar iki kredi türünden birinin daha enflasyonist olduğu yönünde güçlü bir bulgu ortaya koymamaktadır. (3) ve (4) numaralı denklemlerde tüketici kredisi için tahmin edilen katsayı toplamı ticari krediler için tahmin edilenin 3 katıdır. Buna göre, milli gelir içindeki pay itibarıyla 1 puanlık artışın tüketici kredilerinde daha yüksek bir enflasyonist etkisi olmaktadır. Diğer taraftan, milli gelir içindeki pay itibarıyla ticari kredilerin tüketici (konut hariç) kredilerine kıyasla ortalama 5 kat daha büyük olduğu izlenmektedir. Dolayısıyla, katsayı büyüklüklerindeki bu farklılaşma ölçek etkisini de yansıtmaktadır. Ölçek etkisinin ortadan kalktığı kredi çevrimi tanımı için ise tahmin edilen ticari ve tüketici kredisi katsayılarının birbirine yakın olduğu izlenmektedir (bkz. (6) ve (7)). Ancak yukarıda da değinildiği gibi, eğer iki kredi türü için eşit tutarda (örneğin 100'er TL) bir artışın etkisi değerlendirilecek olursa, tüketici kredilerinin ticari kredilere kıyasla daha yüksek bir enflasyonist etkisi olmaktadır.

Buraya kadar özetlenen sonuçlar kredilerin enflasyonu açıklamada çıktı açığına alternatif bir gösterge olabileceğine işaret etmektedir. Krediler ile çıktı açığı arasında yakın bir ilişki olduğu gibi, ekonomiye gelen şokların türüne göre bu ilişki zayıflayabilecek ve iş çevrimini temsil etmede tek bir gösterge yeterli olmayabilecektir. Bu noktada “**krediler enflasyonu açıklamada çıktı açığına ek bilgi sağlar mı?**” sorusu gündeme gelmektedir. Bu soruya cevap bulmak amacıyla çıktı açığı ve kredilerin açıklayıcı değişken olarak bir arada kullanıldığı Phillips eğrisi tahminleri Tablo 2’de sunulmaktadır.

Krediler enflasyonu açıklamada çıktı açığına ek bilgi sağlamaktadır. Çıktı açığı ve krediler için pozitif katsayı sınırlaması getirilen (11)’de

her iki değişken için iktisadi ve istatistiksel olarak anlamlı katsayılar tahmin edilmiştir. Aralarındaki güçlü ilişkiye rağmen çıktı açığı katsayılarında baz modele kıyasla belirgin bir değişim olmadan krediler için tahmin edilen katsayıların anlamlı bulunması ve baz modele kıyasla denklemin açıklayıcı gücünün artması, kredilerin ek bilgi değeri olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, enflasyonu açıklarken çıktı açığı ve kredilerin birbirini tamamlayıcı şekilde değerlendirilebileceğine işaret etmektedir.

Bulgular kredi büyümesinin yanı sıra kredi ivmesi, aynı şekilde çıktı açığının yanında çıktı açığındaki değişimin de enflasyon üzerinde etkili olabileceğine işaret etmektedir. Enflasyonu açıklama gücü bakımından en iyi denklem olan (12)’de çıktı açığı ve kredilerin ikinci gecikmeli değerleri için negatif katsayılar elde edilmiştir. Ters işaretli ardışık gecikmeler, “mutlak değerce eşit katsayı kısıtı” altında iktisadi açıdan yorumlanabilir, anlamlı bir hale getirildikleri (13)’te çıktı açığındaki değişim ve kredi ivmesi şeklinde ifade edilmiştir. Bu yolla (13)’ün enflasyonu açıklama gücünde (11)’e kıyasla belirgin bir değişiklik olmamıştır. Bununla birlikte ivme göstergelerinin anlamlı bulunmasında, göstergelerde keskin hareketlere sebep olan küresel kriz ve toparlanma süreçlerinin etkili olabileceği düşünülmektedir.

Özetle, enflasyon kontrolünde araç seçimi ve mevcut para politikasının etki alanı konularında faydalı olabileceği düşünülen sonuçlar şöyle sıralanabilir: (i) Kredi göstergeleri enflasyonu açıklamada herhangi bir bilgi kaybı olmaksızın çıktı açığına alternatif olabileceği gibi ek bilgi de sağlayabilmektedir. (ii) Gecikme yapısı itibarıyla kredi gelişmelerinin enflasyona aktarımı bir buçuk yıla kadar ulaşabilmektedir. (iii) Kredi tanımları arasında net kredi kullanımı göstergesi öne çıkmaktadır. (iv) Kredilerin düzeyinin yanında ivmesi de enflasyonu etkileyebilmektedir. (v) Eşit tutarda bir kredi artışı için tüketici kredilerinin ticari kredilere kıyasla daha yüksek bir enflasyonist etkisi olmaktadır. (vi) Çıktı açığı tahmin edilirken kredi gelişmelerinin de dikkate alınması iş çevriminin daha iyi resmedilmesini sağlayabilecektir.

Kaynakça

Öğünç, F. ve Sarıkaya, Ç. (2015). “Enflasyonu Açıklamada Kredilerin Bilgi Değeri”, TCMB Ekonomi Notu, No: 15/12.

Tablo 2. Phillips Eğrisi Tahminleri: Çıktı Açığı ile Birlikte Krediler^{(a)(b)(c)}
(Bağımlı Değişken: İşlenmemiş Gıda ve Alkol-Tütün Dışı TÜFE Çeyreklik Enflasyonu)

Örnekleme: 05Ç1-15Ç1		(1)	(2)	(11)	(12)	(13)
Veri Dönüşümü:		Çevrim Değişkeni İçermeyen Model	Baz Model	Net Kredi Kullanımı Toplam (KEA)	Net Kredi Kullanımı Toplam (KEA)	Net Kredi Kullanımı Toplam (KEA)
Kredi Türü:						
Şabit Terim	t	0,61***	0,69***	0,06	0,38	0,07
Enflasyon	t-1	0,49***	0,38***	0,36***	0,41***	0,54***
İthalat Fiyatları	t	0,16***	0,13***	0,14***	0,13***	0,15***
ABD Doları	t	0,08***	0,08***	0,06***	0,07***	0,07***
	t-1	0,03***	0,04***	0,04***	0,08***	0,07***
Akaryakıt Vergisi	t	0,05***	0,05***	0,06***	0,06***	0,05***
Çıktı Açığı	t		0,08***	0,04**		
	t-1				0,15***	
	t-2				-0,07***	
	t-6		0,05***	0,05***	0,03	0,04**
Δ(Çıktı Açığı)	t-1					0,09***
Toplam Kredi	t-1			0,05**	0,08***	
	t-2				-0,09***	
	t-5			0,04***	0,04***	0,05***
Kredi İvmesi	t-1					0,06***
R ²		0,73	0,79	0,83	0,86	0,83
R ² (Uyarlanmış)		0,69	0,75	0,77	0,81	0,78

Notlar: (a) (b) (c) açıklamaları için bakınız Tablo 1 notlar bölümü.

Kutu
3.2Türkiye'de Tütün Ürünleri Piyasasında Firma Stratejisi, Tüketici Davranışı ve Vergilendirme²

Tütün ürünlerinin vergilendirilmesinde, mali otoritelerden sağlık otoritelerine, firmalardan ekonomik politika yapıcılara kadar taraf olan pek çok kurum bulunduğundan öngörülebilir ve sürdürülebilir bir vergi geliri sağlayan bir yapının temini büyük önem kazanmaktadır. Bu sebeple yukarıda belirtilen özelliklere uygun bir vergi şemasının belirlenmesinde mali konuların yanında firmaların fiyatlandırma stratejileri, tüketici davranışı, sağlık ve sektöre ilişkin konular da dikkate alınabilecektir. Bu notta vergi sisteminin tüketici davranışları ve firma stratejileri üzerindeki etkileri tartışılmakta ve bu çerçevede uygun bir vergi şemasına ilişkin çıkarımlar paylaşılmaktadır.

Türkiye'de Mevcut Tütün Ürünleri Vergilendirmesi

Türkiye'deki vergilendirme sisteminde tütün ürünleri özel bir yer tutmaktadır. Tütün ürünlerinin farkı, Özel Tüketim Vergisi'nin (ÖTV) üretici fiyatı üzerinden değil, doğrudan nihai satış fiyatı üzerinden hesaplanıyor olmasıdır. Katma Değer Vergisi (KDV) de hem üretici fiyatı hem de hesaplanan ÖTV miktarı üzerinden alınmaktadır. Ayrıca, ÖTV hem nispi hem de maktu olarak alınmaktadır.

Mevcut durumda nihai tüketici fiyatı oluşumunu Tablo 1'den takip etmek mümkündür³:

Tablo 1'deki çıkarımdan görüldüğü üzere, diğer unsurlar sabitken, nihai satış fiyatı ile üretici fiyatı ve maktu ÖTV arasında doğrusal bir ilişki varken nihai satış fiyatı ile ÖTV, KDV ve dağıtıcı payı oranları arasında doğrusal olmayan bir ilişki vardır. Son 10 yıllık dönemde ÖTV oranlarındaki gelişmeler Grafik 1'de sunulmaktadır.

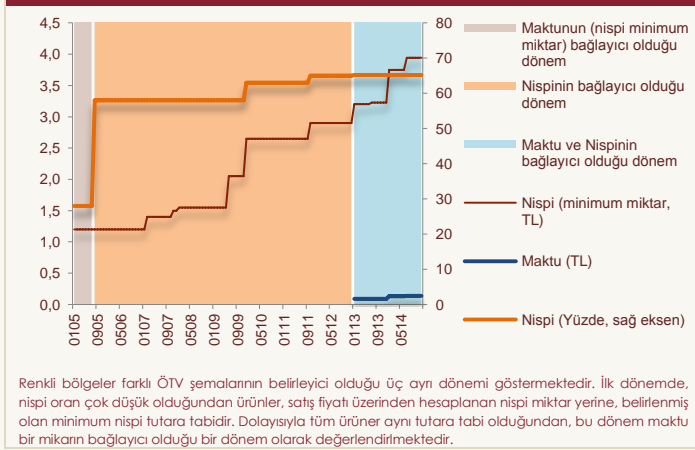
Görüldüğü üzere hem maktu hem de nispi ÖTV'de zaman içinde belirgin artışlar kaydedilmiştir. ÖTV'nin uygulanış biçimi göz önünde

bulundurulduğunda, belirli dönemlerde tüm ürünler için geçerli olan sabit bir maktu miktar, bazı dönemlerde ise nihai satış fiyatı üzerinden hesaplanan nispi tutar bağlayıcı olmaktadır. Bu farklı durumlar firmalar için farklı fiyatlandırma davranışları ima edebilmektedir.

Nihai Satış Fiyatı (NSF):	Y
Üretici Fiyatı:	X
Dağıtım/bayii payı:	Y * p
Nispi ÖTV miktarı:	Y * ötv
Maktu ÖTV miktarı:	M
Toplam ÖTV miktarı:	Y * ötv + M
KDV miktarı:	(X + Y * p + M + Y * ötv) * kdv
NSF = Üretici fiyatı + Dağıtım ve bayii payı + ÖTV miktarı + KDV miktarı	
$Y = X + Y * p + (Y * ötv + M) + (X + Y * p + M + Y * ötv) * kdv$	
$NSF = Y = \frac{(1 + kdv) * (X + M)}{1 - (1 + kdv) * ötv - (1 + kdv) * p}$	

Notlar: Burada, "ötv" nispi ÖTV oranını, "kdv" KDV oranını, "p" dağıtıcı ve bayii payının oranını göstermektedir.

Grafik 1: Tütün Ürünlerinde ÖTV Gelişmeleri (TL, Yüzde)

² Kutudaki değerlendirmeler Atuk ve Özmen (2015) çalışmasına dayanmaktadır. Analize ilgili detaylar için bu çalışmaya bakılabilir.
³ Bu konu ile ilgili detaylı analizler Atuk, Çebi ve Özmen (2011) ile 2013-I Enflasyon Raporu Kutu 3.1'de sunulmaktadır.

Tütün Ürünleri Segmentleri

Tütün ürünleri farklı tüketici gruplarına yönelik fiyat segmentlerine göre kategorize edilebilmektedir. Genel olarak fiyat segmentleri üç aşamalı olarak sınıflandırılmaktadır (alt, orta, üst). Dönem boyunca ilgili segmentlerdeki ürünlerin satış paylarına ilişkin seyir Grafik 2'de sunulmaktadır.

Son 10 yıllık dönemlerde üst segment ürünlerin paylarında belirgin bir değişiklik olmazken tüketim tercihlerinde orta segment ürünlerden alt segment ürünlere doğru kayış olduğu görülmektedir. Bu hareket büyük oranda ürün fiyatlarındaki artış eğiliminin bir sonucudur. Dolayısıyla, tüketicilerin fiyat hareketlerine duyarlı oldukları ve gerektiğinde fiyat değişimlerine segmentler arası geçişle karşılık verdikleri değerlendirilmektedir.

Firma Stratejileri

ÖTV tutarı nihai satış fiyatına göre belirlendiğinden ve nihai satış fiyatının firmalar tarafından belirlenmesinden dolayı, firma stratejileri fiyatlar ve vergi gelirleri üzerinde doğrudan belirleyici olmaktadır. Bu vergi sistemi duruma göre firmalara hem fiyat artırıma hem de fiyat düşürme yönünde teşvikler sunabilmektedir.

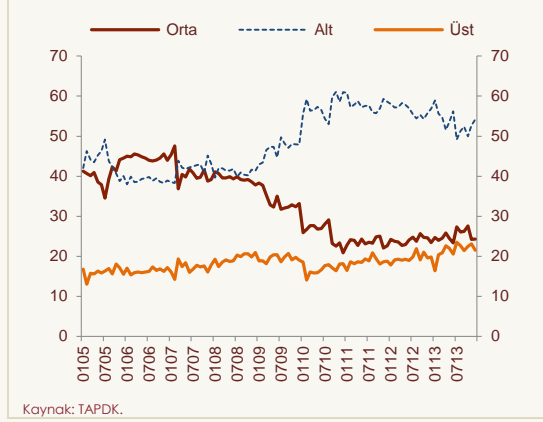
Firmaların Fiyat Artırma Tercihleri

İlk olarak alt ve üst segment arasındaki fiyat farkının az olduğu bir durumu ele alalım. Bu durum, maktu ÖTV'nin baskın olduğu bir vergi şemasında mümkündür. Bütün ürünlerden aynı miktarda ÖTV alındığı böyle bir ortam, firmalara orta ve üst segmentteki ürünlerin fiyatlarını artırma yönünde bir teşvik sunmaktadır. Çünkü böyle bir durumda nihai ürün fiyatındaki artışlar ek bir vergi geliri ortaya koymadan firmaların karlılığını artıracaktır. Nitekim, böyle bir eğilimin bir örneği Ocak-Temmuz 2005 döneminde gözlenmiştir. Tüm ürünlerin maktu bir miktara tabi olduğu bu dönemde orta ve üst segment ürünlerin fiyatları yükselmiştir.⁴ Maliyet değişimleri dışında, firmaların fiyat artırma tercihlerinin maktu ve nispi ÖTV oranlarına göre nasıl değiştiğini takip etmek mümkündür. Grafik 3.a'da aynı vergi gelirini sağlayan maktu ve nispi ÖTV kombinasyonları ile her bir kombinasyonda ortaya çıkan alt ve üst segment fiyat farkı gösterilmektedir. Söz konusu fiyat farkı nispi ÖTV arttıkça artmakta, maktu ÖTV arttıkça azalmaktadır. Dolayısıyla mevcut vergi sisteminde, firmaların fiyat artırma güdüsünün nispi ÖTV ile ters, maktu ÖTV ile doğru orantılı olduğu görülmektedir.

Firmaların Fiyat Düşürme Tercihleri

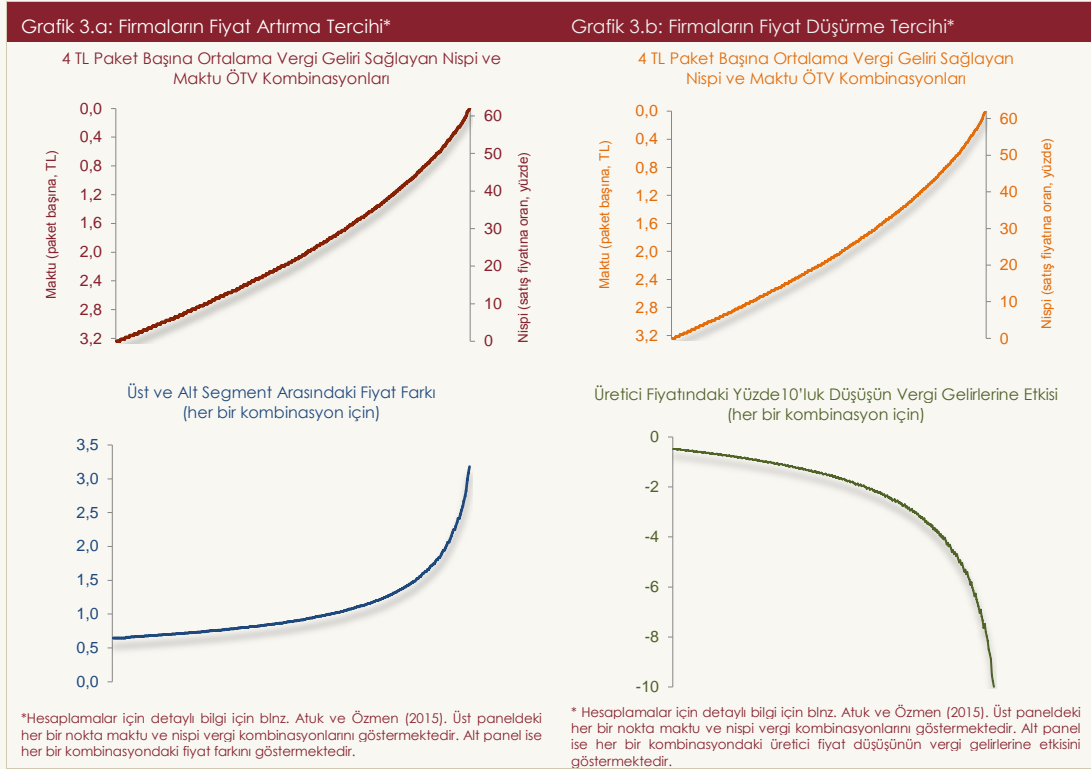
İkinci olarak da nihai satış fiyatlarının üretici fiyatlarına olan duyarlılığının çok yüksek olduğu bir durumu ele alalım. Böyle bir durum ise nispi ÖTV'nin baskın olduğu bir vergi şemasında mümkündür. Böyle bir durumda, üretici fiyatlarındaki küçük bir indirim nihai satış fiyatlarında çok daha büyük bir düşüşe yol açarak firmaya satış payını yükseltme imkanı sağlayabilmektedir. Bu durum diğer taraftan aynı zamanda vergi gelirlerinde de yüksek oranda bir düşüşe sebep olabilmektedir.

Grafik 2: Segmentlere Göre Satış Payları (Yüzde)

⁴ Detaylar için bkz. Atuk ve Özmen (2015). Bu dönemde geçerli olan maktu miktar, nispi ÖTV'nin minimum tutardır.

Nitekim, böyle bir eğilimin bir örneği Ocak-Aralık 2013 döneminde gözlenmiştir. Tüm ürünlerin fiyatlarının belirlenmesinde nispi vergi seviyesinin belirleyici olduğu bu dönemde alt ve orta segmentte belirgin olmak üzere tüm segmentlerde fiyat düşüşleri olmuştur.⁵ Fiyat azaltma güdüsünün maktu ve nispi ÖTV oranlarının seyrine göre nasıl değiştiğini takip etmek mümkündür. Grafik 3.b'de aynı vergi gelirini sağlayan maktu ve nispi ÖTV kombinasyonları ile her bir kombinasyonda ortaya çıkan üretici fiyatı ve vergi geliri esnekliği gösterilmektedir. Üretici fiyatındaki bir birimlik düşüşün nihai fiyatlar ve vergi geliri üzerindeki etkisi nispi ÖTV arttıkça artmakta, maktu ÖTV arttıkça azalmaktadır. Dolayısıyla, fiyat düşürme güdüsü nispi ÖTV ile doğru, maktu ÖTV ile ters orantılıdır.

Firma stratejilerinin analizinin ortaya koyduğu en temel çıkarım, uç örneklerdeki vergi şemalarının (çok yüksek maktu, çok düşük nispi ya da çok yüksek nispi, çok düşük maktu) her iki fiyat değiştirme güdüsünden birini tetikleyebileceği ve bu durumların hem fiyatlarda hem de vergi gelirlerinde bir oynaklığa yol açabileceği yönündedir. Mevcut durumda vergi şeması içerisinde nispi vergi payının azaltılmasının firmaların fiyat düşürme tercihlerini sınırlandırarak önümüzdeki dönemde vergi geliri hedefinden feragat etmeden fiyatlar üzerindeki artış baskısını da dengeleyebileceği düşünülmektedir. Sonuç olarak daha öngörülebilir ve sürdürülebilir bir fiyat yapısı ve vergi geliri sağlayan vergi şemasının uç değerlerden uzak daha dengeli bir nispi ve maktu ÖTV oranları ile sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Atuk, O. ve Özmen, M. U. (2015). "Türkiye'de Tütün Ürünleri Piyasasında Firma Stratejisi, Tüketici Davranışı ve Vergilendirme", TCMB Çalışma Tebliği No:15/18.
- Atuk, O., Çebi, C. ve Özmen, M. U. (2011). "Tütün Ürünlerinde Özel Tüketim Vergisi Uygulaması", TCMB Ekonomi Notları, No:11/16.

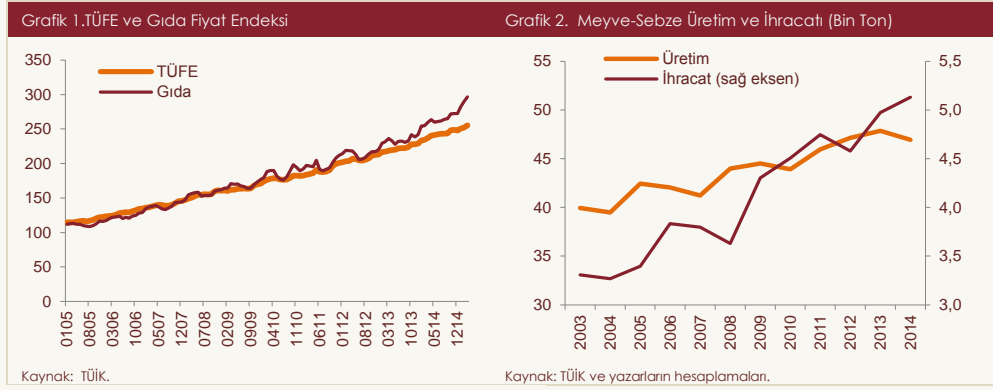
⁵ Detaylar için bknz. Atuk ve Özmen (2015).

Kutu
3.3

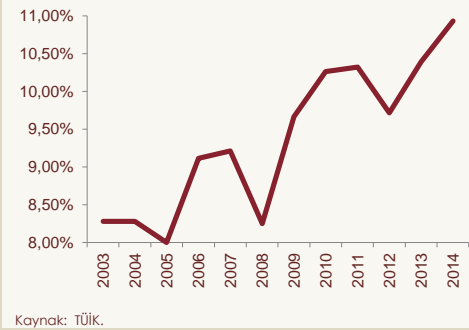
Gıda Ürünlerinde İhracat-Enflasyon İlişkisi

Tüketici Fiyat Endeksi'nin (TÜFE) yaklaşık yüzde 24'ünü teşkil eden gıda fiyat endeksinin 2009 sonrası TÜFE'ye göre daha hızlı yükseldiği ve daha oynak bir hareket sergilediği dikkat çekmektedir (Grafik 1). Gıda fiyat endeksi 2005–2015 yılları arasında yaklaşık yüzde 200 oranında artarken, aynı dönemde TÜFE'deki artış yüzde 150 ile sınırlı kalmıştır. Özellikle 2009 sonrası gıda fiyat endeksi ve TÜFE arasındaki makasın daha da açıldığı göze çarpmaktadır.

Genel olarak ele alındığında meyve ve sebze 2003–2014 yılları arasında toplam üretim miktarı yüzde 17 artarken, meyve ve sebze ihracatı toplamda yüzde 51 oranında artış göstermiştir (Grafik 2). Bir başka deyişle, yurt içinde üretilen meyve ve sebze giderek artan bir oranda yurt dışında alıcı bulmuştur. Bunun neticesinde, meyve-sebze ihracatının toplam meyve-sebze üretimi içindeki payı yüzde 8 seviyesinden yüzde 11 seviyesine yükselmiştir (Grafik 3). Veri ufkunda yer alan 11 yılda meyve-sebze üretimi yılda ortalama yüzde 1,55 gibi düşük bir oranda artarken, ortalama yıllık ihracat artışı yüzde 4,64 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 3. Meyve-Sebze İhracatının Toplam Üretim İçindeki Payı (Yüzde)

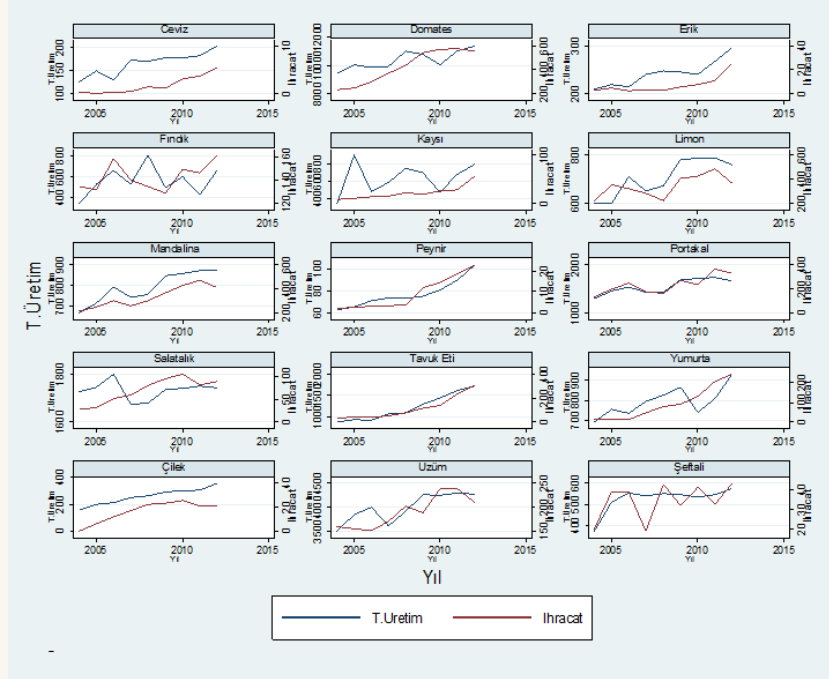

Meyve-sebze ürünlerinin dışındaki gıda ürünlerini de kapsayacak daha geniş bir yelpazede ürün bazında üretim-ihracat gelişmeleri incelendiğinde ise özellikle peynir, tavuk eti, yumurta, ceviz, mandalina ve şeftali gibi ürünlerde üretimin ve ihracatın 2000'li yılların başından itibaren oransal olarak yüzde 40 ila yüzde 200 aralığında arttığı dikkat çekmektedir (Grafik 4). Diğer yandan, aynı dönem için ürün bazında ihracatın üretim içindeki payı ve fiyatlar birlikte incelendiğinde ceviz, domates, kayısı, tavuk eti, peynir ve yumurta gibi fiyatların yaklaşık 2 kat arttığı ürünlerde ihracatın üretim içindeki payının da hemen hemen benzer oranlarda arttığı görülmektedir (Grafik 5).

Yukarıda özetlenen veriler gıda ürünleri üretiminde yıllık artış oranlarının görece düşük kaldığı (yani arzın kısıtlı oranda arttığı) bir ortamda yaşanan güçlü ihracat artışlarının gıda fiyatları üzerinde artış yönünde baskı yapabileceğine işaret etmektedir. Ayrıca, özellikle 2009 yılı sonrasında TÜFE'ye göre belirgin olarak daha hızlı

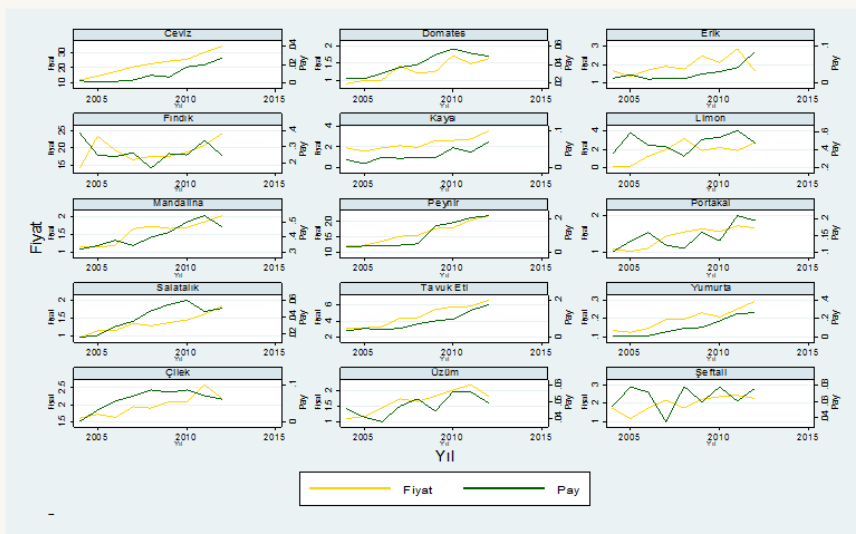
artan gıda fiyatları endeksindeki harekete gıda ihracatındaki artışın da katkı vermiş olabileceği akla yatkın gelmektedir. Ancak bu argümanın gıda fiyatlarına etki eden diğer faktörler de hesaba katılarak sayısallaştırılabilmesi için uygun bir veri setinin ekonometrik bir model çerçevesinde incelenmesi gerekmektedir. Bu tür bir analiz Türkiye'de gıda fiyatı dinamiklerinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Grifik 4. Seçilmiş Ürünler için Üretim ve İhracat – Miktar (Bin Ton)

Kaynak: FAO, TÜİK.

Grifik 5. Seçilmiş Ürünler için Fiyat (TL) ve İhracatın Üretim İçindeki Payı (Yüzde)

Kaynak: FAO, TÜİK.

Gıda fiyatlarını arz ve talep yönlü faktörler etkilemektedir. Üretim miktarı, üretim maliyetleri ve akar yakıt fiyatları en önemli arz yönlü faktörler olarak sıralanabilir. Talep yönlü faktörler arasında da iç talep göstergesi olarak milli gelir; çevrimsel faktörleri kontrol eden gösterge olarak çıktı açığı; dış talep göstergesi olarak ise yukarıda da detaylı olarak anlatıldığı üzere fiyatlara etkisi ürün bazında giderek daha belirgin hale gelen ihracat sayılabilir. Ayrıca döviz kurunun fiyatlara geçişkenliğini de dikkate almak gerekmektedir.

Bu çerçevede, TÜİK tarafından fiyatı derlenen meyve, sebze, bakliyat, tahıl, et, süt ve süt ürünlerini içeren 36 gıda maddesinin fiyat davranışları yukarıda belirtilen arz-talep bileşenleri kontrol edilerek ve uygun ekonometrik yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Sabit ürün etkilerini kontrol edebilmek amacıyla panel veri yöntemlerinin kullanıldığı çalışmada gıda fiyatları aşağıdaki denklem çerçevesinde modellenmiştir:

$$\ln Fiyat_{i,t} = \alpha_0 + \alpha_1 \ln Fiyat_{i,t-1} + \alpha_2 \ln Maliyet_{i,t} + \alpha_3 \ln Üretim_{i,t} + \alpha_4 \ln İhracat_{i,t} + \alpha_5 \text{ÇıktıAçığı}_{i,t} + \alpha_6 \ln Kur_t + \alpha_7 \ln Akaryakıt + \epsilon_{i,t}.$$

Fiyat ve Akaryakıt (Motorin) verileri TÜİK'ten alınırken, üretim maliyetini gösteren *Maliyet*, üretim miktarını gösteren *Üretim* ve ihracat miktarını gösteren *İhracat* değişkenlerine ilişkin veriler Dünya Tarım ve Gıda Örgütü (FOA) internet sitesinden alınmıştır. Tüm veriler yıllık frekanstadır. *ÇıktıAçığı* değişkeni HP filtresi kullanılarak hesaplanmış, TL/ABD doları kur verisi ise TCMB internet sitesinden alınmıştır. *ÇıktıAçığı* hariç tüm değişkenlerin doğal logaritması denklemde kullanılmıştır.

Yukarıda belirtilen modelde fiyat, üretim miktarı ve net dış ticaret değişkenleri arasındaki ilişkinin tek yönlü olmadığı (endojen) varsayımı ile Arellano ve Bond (1991) iki basamaklı dinamik panel, fark genel momentler modeli (Difference GMM Estimator) kullanılarak tahmin edilmiştir. Tablo 1'de gösterilen tahmin sonuçlarına göre, üretim miktarı ile fiyatlar arasında beklendiği gibi istatistiksel olarak güçlü negatif bir ilişki vardır. Buna göre, üretim miktarındaki yüzde 1'lik bir artış fiyatlarda yüzde 0,29'lık bir düşüşe sebep olmaktadır. Üretim maliyetleri ve fiyatlar arasında ise yine istatistiksel olarak güçlü pozitif bir ilişki vardır. Üretim maliyetlerindeki her 1 liralık artış fiyatlara 0,41 kuruş olarak yansımaktadır. İhracat, çıktı açığı, kur ve akaryakıt fiyatları arasındaki ilişki de istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir; ihracat miktarındaki yüzde 1'lik artış fiyatları yüzde 0,05 oranında artırmaktadır. Çıktı açığındaki 1 liralık artış fiyatları yüzde 0,0032 artırmaktadır. Gıda fiyatlarındaki kur geçişkenliği ise TL/ABD doları değişkeni ile ölçülmüştür. Buna göre, döviz kurundaki yüzde 1'lik artış fiyatlarda yüzde 0,13'lük bir artışa sebep olmaktadır. Akaryakıt fiyatlarındaki yüzde 1'lik artış ise fiyatlara yüzde 0,17'lik artış olarak yansımaktadır. Model fiyatlarındaki değişimin yüzde 75,91'ini açıklamaktadır ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 1. Tahmin Sonuçları				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	T-İstatistik	P>t
<i>Fiyat (t-1)</i>	0,4093	0,0317	12,92	0,000
<i>Üretim Miktarı</i>	-0,2916	0,1040	-2,80	0,008
<i>Maliyet</i>	0,4135	0,04917	8,41	0,000
<i>İhracat</i>	0,0497	0,0143	3,46	0,001
<i>Çıktı Açığı</i>	3,24e-06	1,62 e-06	2,00	0,053
<i>TL/ABD Doları</i>	0,1263	0,0659	1,92	0,03
<i>Akaryakıt</i>	0,1649	0,5342	3,09	0,004
R ²	0,7591			
F(6,32)	262			0,000

Sonuç olarak, bu araştırmada Türkiye'deki gıda fiyatlarının üretim miktarı ve üretim maliyetleri gibi arz yönlü faktörlerin yanı sıra, net dış ticaret ve çıktı açığı gibi talep yönlü faktörler ile döviz kuruna da bağlı olduğu ortaya koyulmaktadır. Gıda fiyatlarına en büyük ve anlamlı etkinin sırasıyla maliyetler ve üretim miktarından geldiği, ayrıca son yıllarda artan ihracatın hissedilir ölçüde fiyatlar üzerinde yukarı yönlü baskıya sebep olduğu gösterilmektedir.

Kaynakça

Arellano, M. ve S. Bond (1991): "Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations," *Review of Economic Studies*, 58, 277–97.

Balkan, B. , S.H. Kal ve S. Tümen, 2015, Türkiye'de Gıda Enflasyonu Bileşenleri, devam eden çalışma.